

DEMOKRASİ EĞİTİMİ VE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN DEMOKRATİK DAVRANIŞLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Zeynep Diker
Karabük Üniversitesi
zeynepdiker@karabuk.edu.tr

Özet

21. yüzyılda eğitimin küresel düzeyde belirlenen temel hedeflerinden biri, mevcut toplumsal sisteme uygun ve sistemi geliştirmeyi hedefleyen, insan haklarına saygılı, kendi hak ve sorumluluklarının farkında olan bireyler yetiştirmektir. Demokrasinin bu anlamda yükselen bir değer haline gelmesi ülkelerin politikalarını üretirken demokrasiye daha büyük anlamlar atfetmesini de beraberinde getirmiştir. Demokratik davranışları kazandırma Türk Milli Eğitim sisteminin temel amaçları arasındadır. Bu çalışmada demokrasinin çeşitli tanımları çerçevesinde eğitim sisteminin demokratik birey yetiştirme amacına ne derece ulaştığı kritik edilecektir. Lise son sınıfa gelmiş öğrencilerin demokratik davranışlara sahip olup olmadıkları hakkında bilgi edinmek bu araştırmanın amaçları arasında yer almakla birlikte, demokratik davranışlardaki eksikliklerin ne olduğunun bilinmesine ve eksikliği giderici önlemlerin alınmasına katkı sağlayacağı umulmaktadır. Araştırmanın evrenini Ankara Ömer Seyfettin Lisesi 11. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada demokrasi kavramlarını içeren Likert Tipi ölçek kullanılmıştır. Cronbach Alpha iç güvenirlik katsayısı 0,785'tir. Araştırma sonucunda öğrencilerin demokratik davranışlarla ilgili tutumlarının cinsiyet ve anne-baba eğitim durumuna göre değiştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Demokrasi, Demokratik Eğitim, Eğitim Sistemi, Lise, Demokratik Davranış.

DEMOCRATIC EDUCATION AND A STUDY ON DEMOCRATIC BEHAVIORS OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Abstract

One of the main aims of education in 21st century global world is to school individuals that are respectful for human rights, that are in line with the existing social system and that are aware of their rights and duties. Democracy's rise as a valuable aim led countries to prioritize democratic goals while they are planning their education policies. Educating democratic behaviors is one of the main aims of the Turkish education system. This work assesses the degree to which Turkish education system has realized its goal of educating democratic individuals. While we aim to find the degree to which high school graduates have achieved democratic behaviors, reaching to information on the area will provide education planners to find the shortfalls and to take measures to overcome these shortfalls. The study has been conducted on senior class of Ankara Ömer Seyfettin High School. The research used Likert scale for finding degree of democratic behaviors. Cronbach Alpha reliability coefficient is found 0,785. Research has found that democratic behaviors are influenced by a number of factors, including gender, parent educational status and income levels.

Key Words: Democracy, Democratic Education, Education system, High School, Democratic Behavior

GİRİŞ

İnsanın başka insanlarla birlikte yaşama zorunluluğunun ortaya çıktığı günden bu yana, insanoğlunun geliştirebildiği, insan onuruna en yakışan yaşama biçimi demokrasidir.(Başaran,1986:113) Demokrasi tarihsel süreç boyunca toplumların ulaşmaya çalıştığı en ideal yönetim biçimi olmuştur. Her geçen gün değişen dünya düzeni ve beraberinde yeni toplumsal ilişkileri ortaya çıkarmıştır. Bu yeni toplumsal ilişkiler insanların bir arada

özgürce yaşamlarını gerekli kılan bir zorunluluktur. Bunun içinde demokratik davranışlara sahip bireylere ihtiyaç vardır. Demokratik davranışların bireylere kazandırılması yasal bir zorunluluk olmasının ötesinde değişen dünya değerleri açısından da tarihsel bir zorunluluktur. Küreleşen dünyada gelişen yeni toplumsal formasyonlara ayak uydurabilmenin bir yolu da iyi bir demokrasi kültüründen geçmektedir. Demokrasi kültürünü oluşturmada aile kadar bir diğer önemli kurumsal yapı da eğitimidir. Bu nedenledir ki eğitimde yer alacak demokrasi anlayışı, öğrencileri birer demokratik birey olma bilinciyle donatmalıdır. Bu durum, öğretmenlerin tutum ve davranışlarının buna uygun olmasını zorunlu kıldığı gibi eğitim-öğretim içerik ve planlamasının da buna yönelik olmasını zorunlu kılmaktadır. Yani gerçek bir demokrasi kültürüne ancak bütün olarak bakabildiğimiz ve bütün toplumsal kurumlarımızı bu yönde dönüştürebildiğimiz sürece erişebiliriz.

Bu çalışma daha sonra yapılacak olan demokrasi araştırmaları için bir ön çalışma niteliğindedir. Bu araştırmanın problemi, lise öğrencilerinin demokratik davranışlarına yönelik bir fikir edinmektir. Zira 1789 sayılı ilköğretim temel kanununda demokratik birey yetiştirme hedefi yer almaktadır. Bu çalışma ilköğretimden sonraki aşama olan lise öğrencilerinin demokratik davranışlarına bakılarak, hedefe ulaşip ulaşılmadığı kritik edilecektir. Ayrıca alt problem olarak; anne-baba eğitim durumuna göre öğrencilerin demokratik davranışları sergileme düzeyleri arasında bir fark olup olmadığına da bakılacaktır.

Demokrasi

Demokrasi günümüzde en çok konuşulan ve tartışılan bir kavram olmasına rağmen üzerinde hem fikir olunabilmiş bir tanımdan yoksundur.

Genel anlamda demokrasi, azınlıkların çoğunluk haline gelebilme hak ve olanaklarının bulunduğu bir çoğunluk yönetimidir. Ama bu çoğunluğun baskısı demek değildir. Çünkü baskı ve demokrasi bir arada olamayacak iki kavramdır.(Kongar,1993). Demokratik bir toplumu oluşturan bireylerin; insan haklarına saygılı, uzlaşmacı ve hoşgörülü bir kişiliğe; bilimsel esaslara göre çalışan, açık görüşlü, eleştirel ve sorgulayıcı bir zihniyete; sevgi, saygı, güven gibi değerlerden oluşan bir sosyal ilişkiler anlayışına sahip; sorumluluk bilinci içerisinde hareket eden katılımcı bireyler olması gerekir. Bu bireysel özellikler, hem demokrasinin varlığını devam ettirebilmesi, hem de toplumun huzurlu olabilmesi için gereklidir. (Yeşil,2002:129).

Demokrasi; demokrasiyi yerleştirecek, koruyacak ve güçlendirerek yaşatacak yurttaşların varlığı halinde güvencededir. Demokrasiye sahip çıkacak insanlardan oluşmayan toplumlarda demokrasi yaşayamaz ve kolaylıkla otokrasiye dönüşebilir. Her yönetim biçimi kendisini yaşatacak bireyler yetiştirmeyi hedefler. Demokrasi ile yönetilen toplumların da demokrasi eğitimi yoluyla demokrasiyi yaşatacak insanlar yetiştirmesi gerekir. Demokrasi eğitimi; bireyleri, insan hak ve özgürlüklerini bilen, benimseyen, saygı duyan ve savunan "etkin yurttaş"lar haline getirmeyi hedefler.(Gülmez, 1994:7). Demokrasinin istenen nitelikleri taşıması, demokratik yönetimin kurallarının ve işleyişinin ussal, bilimsel ve evrensel insan haklarına ve hukuka uygun işlemesine bağlıdır.(Başaran,1986).

Demokratik Eğitim

Sosyal bir varlık olarak insan, bu özelliğinin bir gereği olarak yaşamını belirli sınırlılıklar içerisinde sürdürmek durumundadır. Birlikte yaşadığı diğer kişilerle kurumlarla olan ilişkilerini, belirli kurallara göre düzenlemelidir. Bu beklenti, insanın sosyal davranış kurallarını bilmesini ve uygulamasını gerektirmektedir. Birey huzurlu bir yaşam sürdürebilmek için, toplumsal kuralları ve kuralların doğurduğu hak ve sorumlulukları öğrenmeye muhtaçtır. Demokratik toplumlarda, demokratik yaşam biçimi bütün boyutları ile bireylere öğretilmelidir. Demokratik bir toplumun varlığı ve devamı için, bireylere demokrasi eğitimi verilmelidir. (Yeşil,2002,54)

Demokrasi ile eğitim arasındaki ilişkiyi ilk olarak John Dewey, 1916 yılında yayınladığı "Demokrasi ve Eğitim" eserinde ele almıştır. Ona göre eğitimin, bireyin yaşam biçimine yön vermesi ve buna dönük yöntemleri kullanması gerekmektedir. Dewey, okulda kazanılan bilginin, etkinliklerle ya da mesleklerle bağlantısının kurulması ve yaşamla bütünleşen bir ortamda verilmesi ile bunun sağlanabileceğini savunmuştur (Geray,1993,96;aktaran Kaldırım,2005,145).

Birbirine kopmaz bağlarla bağlı olan demokrasi ve eğitim, aynı zamanda aynı vizyonun parçalarıdır. Eğitim belli hedefler doğrultusunda bireye düşünmeyi, bilgiye ulaşmayı, iletişim kurup, işbirliği yapmayı, başkalarının

haklarının başladığı yerde durması gibi davranışları kazandırır. Demokrasi eğitimi ise, bireylerin karar alabilecek, düşüncelerini paylaşabilecek ve başka insanların da aynı şekilde görüş belirtmelerine imkân verecek bir yapıya sahip olabilmeleri için demokratik bir eğitim-öğretim ortamı oluşturmayı amaçlar. Demokratik eğitim, bu ve bunun gibi demokratik değerleri öğretebildiği ölçüde etkili ve kalıcı olabilecektir (Karatekin, Kuş ve Sönmez, 2010:1499).

Okullar genç bireylere demokratik bir yaşamın sürdürülebilmesi ve geliştirilebilmesi için demokrasiyi ve demokrasiyle özdeşleştirilen ilkeleri, tutumları, değerleri ve uygulamaları öğretmek, kazandırmak zorundadır. Okullar, demokrasinin kavram olarak bilgisini veren kurumlar değil, demokrasinin yaşama uyarlanarak, bireylerin bundan sonraki yaşamlarında demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak seçebilmelerini sağlayacak kurumlardır (Kıncal ve Işık, 2003: 55).

YÖNTEM

Araştırmanın Türü

Araştırmanın modeli genel tarama modelleri içerisinde; değişkenlerin tek tek, tür ya da, miktar olarak oluşumlarının belirlenmesi amacıyla yapılan tekil arama modeli ve iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan ilişkisel tarama modelini (Karasar, 2009) içermektedir. Araştırmanın modeli seçilirken görgül araştırmalar için en doğru çözümlenmeyi sunacak model seçilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini Ankara Ömer Seyfettin Lisesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışma grubu 9, 10 ve 11. sınıf öğrencilerinden oluşan toplam 230 öğrenci ile görüşülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak “öğrencilerin demokratik davranışlarını değerlendirme” ölçeği kullanılmıştır. Demokratik değerlerin tam bir listesini yapmak mümkün olmamakla birlikte, ölçek geliştirme sürecinde bu çalışmada kullanılan temel değerler; hoşgörü, katılma, insana değer verme, çoğulculuk, insan haklarına saygı, eşitlik, siyasal katılım, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü, fırsat eşitliği, uzlaşma geleneği ve kararları serbest almadır. Demokratik davranışları ölçen araştırmacının kendisi tarafından oluşturulan 17 maddeden oluşan Likert Tipi ölçek kullanılmıştır. Demokrasi ölçeğindeki 17 maddenin genel güvenilirliği $\alpha=0,720$ olarak bulunmuştur. Ölçeğin 9, 10 ve 12. soruları iç tutarlılığı olumsuz etkilediğinden dolayı, araştırmadan çıkarılmıştır. Kalan yapılan güvenilirlik analizi sonucu $\alpha=0,766$ bulunmuştur. Yapılan Kmo ve Barlett analizi sonucunda KMO değerinin 0,801 olarak Barlett değerinin ise 0,05 den küçük olduğu ve faktör analizinin yapılabilir olduğu görülmüştür. Faktör analizi sonucunda toplam varyansı %58,61 olan 5 faktör oluşmuştur. Bu faktörler, Hoşgörü, katılma, insana değer verme, Çoğulculuk, insan haklarına saygı, eşitlik, Siyasal katılım, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü, fırsat eşitliği, Uzlaşma geleneği, kararları serbest tartışma ortamında alma, Hürriyet ortamı, serbest düşünme ve ifade etmedir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 17,0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (Sayı, Yüzde, Ortalama, Standart sapma) kullanılmıştır. Hipotez testleri olarak Non-Parametrik testlerden Kruskal Wallis H-Testi, Mann Whitney U testi ve korelasyon analizleri yapılmıştır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında 0,05 anlamlılık düzeyinde yorumlanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırma probleminin çözümü için, araştırmaya katılanlardan ölçekler yoluyla toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır. Elde edilen bulgulara dayalı olarak açıklama ve yorumlar yapılmıştır.

Tablo 1: Öğrencilerin Grubunun Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Kız	118	51,3
Erkek	112	48,7
Toplam	230	100,0

Örneklem grubunun cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo 1’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılanların 118’i (% 51,3) kız, 112’si (% 48,7) erkektir.

Tablo 2: Örneklem Grubunun Yaşlarına Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
15 yaş	34	14,8
16 yaş	66	28,7
17 yaş	117	50,9
18 yaş	13	5,7
Toplam	230	100,0

Örneklem grubunun yaşlarına göre dağılımı Tablo 2’de incelenmiştir. Buna göre araştırmaya katılanların 34’ü (% 14,8) 15, 66’sı (% 28,7) 16, 117’si (% 50,9) 17, 13’ü (% 5,7) 18 yaşındadır.

Tablo 3: Öğrencilerin Demokratik Davranış Düzeylerinin Ortalaması

	N	Ort.	S.s	Min.	Max.
Hoşgörü, katılma, insana değer verme	230	4,433	0,659	1,000	5,000
Çoğulculuk, insan haklarına saygı, eşitlik	230	4,054	0,879	1,000	5,000
Siyasal katılım, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü, fırsat eşitliği	230	4,551	0,512	1,000	5,000
Uzlaşma geleneği, kararları serbest tartışma ortamında alma	230	3,948	0,732	1,000	5,000
Hürriyet ortamı, serbest düşünme ve ifade etme	230	4,113	0,789	1,000	5,000

Araştırmaya katılan katılımcıların demokrasi düzeylerinin ortalaması incelendiğinde; hoşgörü, katılma, insana değer verme ortalaması $4,433 \pm 0,659$; çoğulculuk, insan haklarına saygı, eşitlik ortalaması $4,054 \pm 0,879$; siyasal katılım, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü, fırsat eşitliği ortalaması $4,551 \pm 0,512$; uzlaşma geleneği, kararları serbest tartışma ortamında alma ortalaması $3,948 \pm 0,732$; hürriyet ortamı, serbest düşünme ve ifade etme ortalaması $4,113 \pm 0,789$ olarak bulunmuştur.

Tablo 4: Öğrencilerin Demokratik Davranış Düzeylerinin Ortalamasının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşması

	Grup	N	Ort	Ss	MW	p
Hoşgörü, katılma, insana değer verme	Kız	118	4,547	0,628	4839,500	0,000
	Erkek	112	4,313	0,672		
Çoğulculuk, insan haklarına saygı, eşitlik	Kız	118	4,169	0,809	5673,500	0,058
	Erkek	112	3,933	0,936		
Siyasal katılım, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü, fırsat eşitliği	Kız	118	4,616	0,408	5934,000	0,165
	Erkek	112	4,482	0,597		
Uzlaşma geleneği, kararları serbest tartışma ortamında alma	Kız	118	3,893	0,723	5979,000	0,207
	Erkek	112	4,006	0,741		
Hürriyet ortamı, serbest düşünme ve ifade etme	Kız	118	4,110	0,766	6473,000	0,784
	Erkek	112	4,116	0,816		

Araştırmaya katılanların hoşgörü, katılma, insana değer verme puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (Mann Whitney U=4839,50; $p=0,000<0,05$). Ortalamalar arasındaki farka göre, kız katılımcıların hoşgörü, katılma, insana değer verme

puanları, erkek katılımcıların hoşgörü, katılma, insana değer verme puanlarından yüksektir. Araştırmaya katılanların çoğulculuk, insan haklarına saygı, eşitlik puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır (Mann Whitney U=5673,500; p=0,058>0,05).

Araştırmaya katılanların siyasal katılım, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü, fırsat eşitliği puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır (Mann Whitney U=5934,000; p=0,165>0,05).

Araştırmaya katılanların uzlaşma geleneği, kararları serbest tartışma ortamında alma puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır (Mann Whitney U=5979,000; p=0,207>0,05).

Araştırmaya katılanların hürriyet ortamı, serbest düşünme ve ifade etme puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır (Mann Whitney U=6473,000; p=0,784>0,05).

Tablo 5: Öğrencilerin Demokratik Davranış Düzeylerinin Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılaşması

	Grup	N	Ort	Ss	KW	p
Hoşgörü, katılma, insana değer verme	İlkokul mezunu	14	4,482	0,532	1,206	0,877
	Ortaokul mezunu	23	4,533	0,502		
	Lise mezunu	55	4,368	0,695		
	Üniversite mezunu	107	4,425	0,710		
	Lisansüstü eğitim mezunu	31	4,476	0,582		
Çoğulculuk, insan haklarına saygı, eşitlik	İlkokul mezunu	14	3,786	0,935	1,899	0,754
	Ortaokul mezunu	23	3,935	0,981		
	Lise mezunu	55	4,082	0,917		
	Üniversite mezunu	107	4,084	0,828		
	Lisansüstü eğitim mezunu	31	4,113	0,910		
Siyasal katılım, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü, fırsat eşitliği	İlkokul mezunu	14	4,524	0,447	3,224	0,521
	Ortaokul mezunu	23	4,507	0,618		
	Lise mezunu	55	4,461	0,617		
	Üniversite mezunu	107	4,595	0,432		
	Lisansüstü eğitim mezunu	31	4,602	0,512		
Uzlaşma geleneği, kararları serbest tartışma ortamında alma	İlkokul mezunu	14	3,929	0,849	6,173	0,187
	Ortaokul mezunu	23	3,739	0,696		
	Lise mezunu	55	3,788	0,832		
	Üniversite mezunu	107	4,050	0,679		
	Lisansüstü eğitim mezunu	31	4,043	0,648		
Hürriyet ortamı, serbest düşünme ve ifade etme	İlkokul mezunu	14	4,000	0,784	2,209	0,697
	Ortaokul mezunu	23	3,957	0,852		
	Lise mezunu	55	4,064	0,834		
	Üniversite mezunu	107	4,145	0,795		
	Lisansüstü eğitim mezunu	31	4,258	0,644		

Araştırmaya katılanların hoşgörü, katılma, insana değer verme puanı ortalamalarının baba eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki çarpıcı bir fark bulunmuştur. Buna göre, babası ilkokul mezunu olanların hoşgörü, katılma, insana değer verme puan ortalaması 4,482 ile babası lisansüstü mezun olanların puan ortalaması olan 4,476'dan yüksektir. Bu durum eğitimin; hoşgörü, katılma, insana değer verme

gibi demokrasi ilkelerini benimsemek için önemli bir kriter olmadığı şeklinde yorumlanabilir. (KW=1,206; p=0,877>0,05).

Araştırmaya katılanların çoğulculuk, insan haklarına saygı, eşitlik puanı ortalamalarının baba eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Babası ilköğretim mezunu olanların çoğulculuk, insan haklarına saygı, eşitlik ilkelerinin ortalaması 3,786 iken, lisansüstü eğitim mezunu olanların ortalaması ise 4,113'tür. Aradaki sayısal farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Bu bulgu, babaların eğitim düzeyi yükseldikçe, öğrencilerin çoğulculuk, insan haklarına saygı, eşitlik ilkelerine daha fazla önem verdiği şeklinde yorumlanabilir. (KW=1,899; p=0,754>0,05).

Araştırmaya katılanların siyasal katılım, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü, fırsat eşitliği puanı ortalamalarının baba eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Babası ilköğretim mezunu olanların siyasal katılım, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü, fırsat eşitliği ilkelerine verdiği önem 4,524 iken, babası lisansüstü mezunu olanların ortalaması 4,602'dir. Bu bulgu babaların eğitim düzeyi yükseldikçe siyasal katılım, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü, fırsat eşitliği ilkelerine öğrencilerin daha fazla önem verdiği şeklinde yorumlanabilir. (KW=3,224; p=0,521>0,05).

Araştırmaya katılanların uzlaşma geleneği, kararları serbest tartışma ortamında alma puanı ortalamalarının baba eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Babası ilköğretim mezunu olanların uzlaşma geleneği, kararları serbest tartışma ortamında alma ilkelerine verdiği önem ortalaması 3,929 iken, babası lisansüstü mezunu olan öğrencilerin bu kavramlara verdiği önemin ortalaması ise 4,043'tür. Burada da eğitim seviyesinin yüksek olmasının demokratik kavramlara verilen değeri olumlu yönde etkilediğini söyleyebiliriz. (KW=6,173; p=0,187>0,05).

Araştırmaya katılanların hürriyet ortamı, serbest düşünme ve ifade etme puanı ortalamalarının baba eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. (KW=2,209; p=0,697>0,05). Tablodaki değerlerden de anlaşılacağı gibi, öğrencilerin demokratik davranış gösterme düzeyleri ile babalarının eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Babası ilköğretim mezunu olanların hürriyet ortamı, serbest düşünme ve ifade etme puan ortalaması 4,000 iken, babası lisansüstü mezunu olanların ortalaması ise 4,258'dir. Ancak, genel olarak ortalamalara baktığımızda, değerlerin yüksek olduğunu görmekteyiz. Bu durum, okulda demokratik bir kültürün hakim olduğu, okul yöneticileri ve öğretmenlerin demokratik tutum ve davranışlarının öğrencilere olumlu bir şekilde yansıdığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 6: Öğrencilerin Demokratik Davranış Gösterme Düzeylerinin Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılaşması

	Grup	N	Ort	Ss	KW	p
Hoşgörü, katılma, insana değer verme	İlkokul mezunu	36	4,465	0,486	2,341	0,673
	Ortaokul mezunu	32	4,258	0,848		
	Lise mezunu	62	4,504	0,573		
	Üniversite mezunu	75	4,397	0,740		
	Lisansüstü eğitim mezunu	25	4,540	0,524		
Çoğulculuk, insan haklarına saygı, eşitlik	İlkokul mezunu	36	3,847	0,962	2,624	0,623
	Ortaokul mezunu	32	4,078	0,926		
	Lise mezunu	62	4,081	0,764		
	Üniversite mezunu	75	4,073	0,925		
	Lisansüstü eğitim mezunu	25	4,200	0,842		
Siyasal katılım, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü, fırsat eşitliği	İlkokul mezunu	36	4,528	0,474	9,730	0,045
	Ortaokul mezunu	32	4,313	0,785		
	Lise mezunu	62	4,522	0,442		
	Üniversite mezunu	75	4,636	0,469		

	Lisansüstü eğitim mezunu	25	4,707	0,278		
Uzlaşma geleneği, kararları serbest tartışma ortamında alma	İlkokul mezunu	36	3,870	0,718	0,913	0,923
	Ortaokul mezunu	32	3,865	0,816		
	Lise mezunu	62	3,935	0,763		
	Üniversite mezunu	75	4,000	0,729		
	Lisansüstü eğitim mezunu	25	4,040	0,588		
Hürriyet ortamı, serbest düşünme ve ifade etme	İlkokul mezunu	36	3,917	0,742	4,800	0,308
	Ortaokul mezunu	32	4,063	0,821		
	Lise mezunu	62	4,121	0,788		
	Üniversite mezunu	75	4,193	0,838		
	Lisansüstü eğitim mezunu	25	4,200	0,661		

Araştırmaya katılanların hoşgörü, katılma, insana değer verme puanı ortalamalarının anne eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark çarpıcıdır. Tabloya baktığımızda, annesi ilkököl mezunu olanların hoşgörü, katılma, insana değer verme puan ortalaması 4,465 ile annesi lisansüstü mezunu olanların ortalaması olan 4,540'tan yüksektir. Bu durum anne eğitim düzeyinin yüksek olmasının öğrencilerin hoşgörü, katılma, insana değer verme gibi demokratik ilkeleri benimsemelerine anlamlı bir katkı sunmadığı şeklinde yorumlanabilir. (KW=2,341; p=0,673>0,05).

Araştırmaya katılanların çoğulculuk, insan haklarına saygı, eşitlik puanı ortalamalarının anne eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Buna göre annesi ilkököl mezunu olanların çoğulculuk, insan haklarına saygı, eşitlik puan ortalaması 3,847 iken, annesi lisansüstü mezunu olanların ortalaması olan 4,200'den düşüktür. Burada annenin eğitim seviyesinin çocuğun çoğulculuk, insan haklarına saygı, eşitlik ilkelerini benimsemesinde olumlu bir etki yaptığı söylenebilir. (KW=2,624; p=0,623>0,05). Araştırmaya katılanların siyasal katılım, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü, fırsat eşitliği puanı ortalamalarının anne eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur (KW=9,730; p=0,045<0,05). Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek üzere Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Buna göre; anne eğitim durumu Üniversite mezunu olan katılımcıların siyasal katılım, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü, fırsat eşitliği puanı, anne eğitim durumu Ortaokul mezunu olan katılımcıların siyasal katılım, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü, fırsat eşitliği puanından yüksektir (Mann Whitney U=846,500; p=0,012<0,05). Anne eğitim durumu lisansüstü eğitim mezunu olan katılımcıların siyasal katılım, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü, fırsat eşitliği puanı, anne eğitim durumu ortaokul mezunu olan katılımcıların siyasal katılım, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü, fırsat eşitliği puanından yüksektir (Mann Whitney U=261,500; p=0,021<0,05).

Araştırmaya katılanların uzlaşma geleneği, kararları serbest tartışma ortamında alma puanı ortalamalarının anne eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. (KW=0,913; p=0,923>0,05). Tablodan da görüldüğü gibi, annesi ilkököl mezunu olanların uzlaşma geleneği, kararları serbest tartışma ortamında alma puan ortalaması 3,870 iken, annesi lisansüstü mezunu olanların bu puan ortalaması ise 4,040'tır. Bu durum, annenin eğitim seviyesi yükseldikçe; uzlaşma geleneği, kararları serbest tartışma ortamı ilkelerine değer vermenin de arttığı şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmaya katılanların hürriyet ortamı, serbest düşünme ve ifade etme puanı ortalamalarının anne eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Buna göre, annesi ilkököl mezunu olanların hürriyet ortamı, serbest düşünme ve ifade etme puan ortalaması 3,917 iken, annesi lisansüstü olanların puan ortalaması ise 4,200'dir. Bunu eğitim annenin eğitim seviyesi yükseldikçe, hürriyet ortamı, serbest düşünme ve ifade etme ilkelerine değer vermenin arttığı şeklinde yorumlayabiliriz. (KW=4,800; p=0,308>0,05).

Tablo 7: Öğrencilerin Demokratik Davranış Düzeylerine Yönelik Yüzde (%) Dağılım

İfadeler		Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum	
1	Farklı düşünceleri öğrenmek bireyleri gelişimini artırır.	N	2	2	5	64	157
		%	0,9	0,9	2,2	27,8	68,3
2	İnsanlar sosyal ve siyasal haklara sahip olmalıdır.	N	1	3	6	29	194
		%	0,4	1,4	2,6	12,6	84,3
3	Sınıf içi grup çalışmaları aramızdaki dayanışmayı artırır	N	6	13	31	86	94
		%	2,6	5,7	13,5	37,4	40,9
4	Farklı düşündükleri için başkalarını yargılamak sabit fikirliliktir.	N	14	19	42	61	94
		%	6,1	8,3	18,3	26,5	40,9
5	Bşkalarının düşüncelerine tarafsız bir gözle bakmak açık fikirliliktir.	N	4	7	25	89	104
		%	1,7	3,1	10,9	38,9	45,4
6	İnsanlar tartışarak en doğru düşünceye ulaşır.	N	10	13	52	67	88
		%	4,3	5,7	22,6	29,1	38,3
7	Çoğunluk tarafından kabul edilmese bile düşüncelerden taviz verilmemelidir.	N	8	15	53	84	70
		%	3,5	6,5	23,0	36,5	30,4
8	İnsanlar adaletsiz buldukları bir durumda kanunlar çerçevesinde protesto edebilir.	N	2	7	37	74	109
		%	0,9	3,1	16,2	32,3	47,6
9	Yanlış bile olsa fikirlerin özgürce ifade edilmesinden kaçınılmamalıdır.	N	5	10	19	50	145
		%	2,2	4,4	8,3	21,8	63,3
10	Bilgi, paylaşıldıkça anlamlı hale gelir.	N	10	2	8	61	149
		%	4,3	0,9	3,5	26,5	64,8
11	Sınıf başkanı ve yardımcılarını sınıf üyelerinin oylarıyla seçilmelidir	N	7	2	12	55	154
		%	3,0	0,9	5,2	23,9	67,0
12	İnsanlar kendileri gibi düşünmeyenleri suçlamaktan kaçınmalıdır.	N	5	6	15	56	148
		%	2,2	2,6	6,5	24,3	64,3
13	Öğrenciler kendi doğrularını kendileri bulabilirler.	N	13	13	49	76	79
		%	5,7	5,7	21,3	33,0	34,3
14	Yeterli delil ve bilgi olmadan bir konuda karar vermektten kaçınmak gerekir.	N	8	5	19	77	121
		%	3,5	2,2	8,3	33,5	52,6

Öğrencilere sunulan demokrasi ifadelerine verilen cevapların yüzdeleri dağılımlarına baktığımızda;” **Farklı düşündükleri için başkalarını yargılamak sabit fikirliliktir.**” sorusuna %68,3’ü tamamen katıldığını belirtmiştir. “**İnsanlar sosyal ve siyasal haklara sahip olmalıdır**” sorusuna öğrencilerin %84,3’ü tamamen katıldığını söylerken, öğrencilerin sadece %0,4’ü hiç katılmadığını belirtmiştir.

“Sınıf içi grup çalışmaları aramızdaki dayanışmayı artırır” sorusuna öğrencilerin %40,9’u tamamen katıldığını söylerken, %5,7’si katılmadığını %2,6’si ise hiç katılmadığını ifade etmiştir.

“Farklı düşündükleri için başkalarını yargılamak sabit fikirliliktir” sorusuna öğrencilerin %40,9’u tamamen katılırken; %6,1’i ise hiç katılmadığını belirtmiştir.”

Başkalarının düşüncelerine tarafsız bir gözle bakmak açık fikirliliktir.” İfadesine öğrencilerin %45,4’ü tamamen katılırken, sadece %1,7’si hiç katılmadığını belirtmiştir.

“İnsanlar tartışarak en doğru düşüncelere ulaşırlar” ifadesine öğrencilerin sadece %38,3’ü tamamen katıldığını ifade ederken; %22,6’si kararsız olduğunu, %4,3’ü ise buna hiç katılmadığını belirtmiştir.

“Çoğunluk tarafından kabul edilme bile, düşüncelerden taviz verilmemelidir.” İfadesine öğrencilerin %30,4’ü tamamen katılırken, sadece %3,5’i hiç katılmadığını belirtmiştir.

“İnsanlar adaletsiz buldukları bir durumu kanunlar çerçevesinde protesto edebilir.” ifadesine öğrencilerin %47,6’sı tamamen katılırken, %16,2’si bu konuda kararsız olduğunu, sadece %0,9’u buna hiç katılmadığını belirtmiştir.

“Yanlış bile olsa fikirlerin özgürce ifade edilmesinden kaçınılmamalıdır.” ifadesine öğrencilerin %63,3’ü tamamen katıldığını söylerken, %8,3’ü kararsız olduğunu, %2,2’si ise hiç katılmadığını belirtmiştir.

“Bilgi, paylaşıldıkça anlamlı hale gelir.” İfadesine öğrencilerin %64,8’si tamamen katıldığını belirtirken, sadece %4,3’ü hiç katılmadığını ifade etmiştir.

“Sınıf başkanı ve yardımcıları, sınıf üyelerinin oylarıyla seçilmelidir.” ifadesine öğrencilerin %67,0’si tamamen katılırken, %3,0’ü ise hiç katılmadığını belirtmiştir.

“İnsanlar kendileri gibi düşünmeyenleri suçlamaktan kaçınılmalıdır.” İfadesine öğrencilerin %64,3’ü tamamen katıldığını söylerken, %2,2’si hiç katılmadığını belirtmiştir.

“Öğrenciler kendi doğrularını kendileri bulabilirler.” İfadesine öğrencilerin %34,3’ü tamamen katılırken, %5,7’si ise hiç katılmadığını söylemiştir.

“Yeterli delil ve bilgi olmadan bir konuda karar vermekten kaçınmak gerekir” ifadesine öğrencilerin yarısından fazlası %52,6’sı tamamen katıldığını belirtirken, %3,5’i ise hiç katılmadığını belirtmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada lise öğrencilerinin demokratik davranışları sergileme düzeylerine bakılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda araştırmacının kendisi tarafından oluşturulan likert tipi ölçek 230 lise öğrencisine uygulanmıştır. Sonuçlara baktığımızda araştırma grubunun demokratik davranış düzeylerinin yüksek olduğunu görmekteyiz. Bunu okul yönetimi ve öğretmen davranışlarının demokratik olduğu ve bunun da öğrencilere yansıdığı şeklinde yorumlayabiliriz. Araştırmanın sonuçlarına baktığımızda, demokratik davranma ortalamalarının yüksek olduğu görülmekle birlikte; cinsiyet bazında baktığımızda ise kız öğrencilerin erkeklerden daha demokratik oldukları ortalamalardan da anlaşılmaktadır. Araştırmada dikkat çeken noktalardan biri, anne eğitim seviyesi ve demokratik davranış arasındaki ilişkidir. Anne eğitim seviyesi yükseldikçe öğrencilerin demokratik davranma ortalamalarının artması, anne eğitiminin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Çocukları yetiştirenlerin anneler olduğunu düşünürsek, kızların/kadınların eğitiminin ne kadar önemsenmesi gereken bir konu olduğunu bir kez daha görürüz. Ayrıca, araştırmada kız öğrencilerin demokratik davranışlarının daha yüksek çıkması, toplumsal cinsiyetin yarattığı eşitsizlikten kızların/kadınların daha çok rahatsız olduklarını göstermesinin yanı sıra, daha demokratik ve daha özgür bir hayata olan özlemin de erkeklerden daha çok olduğu şeklinde yorumlanabilir. Burada esas olan demokrasinin bir yaşam biçimi haline getirilmesidir. Bunun için de toplumsal yapının her ögesinin demokratik bir içeriğe sahip olması gerekmektedir. Çocuk için ilk sosyalizasyonun yaşandığı ortam ailedir. Bu nedenle aile ilk bireysel ve toplumsal değerlerin kazanıldığı ortam olması itibarıyla son derece önemlidir. Çünkü anne-babanın davranışları ve yaklaşımı çocuğa rol model olmaktadır. Bu nedenle de aileler demokrasi konusunda eğitilmelidir. Demokratik bir kültüre sahip olan ailelerin çocukları da böyle bir kültürle yetişmektedir. Dolayısıyla demokrasi sorunu sadece bir müfredat meselesi değil, farklı toplumsal ayakları olan bir sorundur. Bunun için de demokrasiyi bir yaşam biçimi haline getirmek gerekmektedir. Kız çocuklarının eğitim seviyesinin yükseltilmesinin yanı sıra, eğitim öğretim içeriklerinin demokrasi kavramları olan; hoşgörü, katılma, insana değer verme, çoğulculuk, insan haklarına saygı, eşitlik, siyasal katılım, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü, fırsat eşitliği, uzlaşma geleneği, kararları serbest tartışma ortamında alma, hürriyet ortamı, serbest düşünme ve ifade etmeyi de içerek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca, okul yönetimi ve öğretmenlere de okulda

demokratik bir kültürün yerleşmesi için büyük görev düşmektedir. Önemli olan insanların tüm yaşam alanlarında demokratik davranışlarıyla demokrasi kültürünün oluşmasına katkı sağlamalarıdır.

Not: Bu çalışma 26-28 Nisan 2012 tarihlerinde Antalya’da 46 Ülkenin katılımıyla düzenlenmiş olan “3rd International Conference on New Trends in Education and Their Implications”da sözlü bildiri olarak sunulmuş olup, “Journal of Research in Education and Teaching” Bilim Kurulu tarafından yayınlanmak üzere seçilmiştir.

KAYNAKÇA

Başaran, İ.E. (1986). *Demokrat öğrenci nasıl yetiştirilir*. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları. Cilt 19, sayı: 1-2.

Gülmez, M. (1994). *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

Kaldırım, E. (2005). *İlköğretim 8. Sınıf öğrencilerinin demokrasi algıları*. GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 25, Sayı 3 (2005) 143-162.

Karatekin, K.Kuş. Z. Sönmez, Ö.F.(2010). *İlköğretim öğrencilerinin demokrasi algıları*. e-Jurnal of New World Sciences Academy Volume: 5, Number: 4.

Karasar, N., (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi* (17.Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kongar, E. (1993). *Demokrasi ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi. 2. basım.

Kıncal, R.Y. & Işık, H. (2003). *Demokratik eğitim ve demokratik değerler*. Eğitim Araştırmaları. (11), 54-58.

Yeşil, R. (2002). *Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınevi.